

KLO

Metodhandbok till

SS

träklossarnas värld

TEA

Redaktör Roosa Halme

TERN

K L O S S - T E A T E R N

Metodhandbok till træklossarnas värld

Redaktör Roosa Halme

Bild på framomslaget:
Jag om fem år: En hel,
balanserad människa

Boken har skrivits med
stöd av Centret för
konstfrämjande.

Boken är tryckt på
miljöcertifierat, obestruket
Nautilus papper tillverkat
av 100 % returfiber. Boken
är tryckt med vindkraft och
livsmedelsgodkända färger.
Av intäkterna doneras en
euro per bok till skyddet
av urskog via Stiftelsen för
Naturarvet.

Fotografierna i
publikationen visar
rekonstruktioner av
verk som genomförts i
klossteaterworkshopar
under åren.

Förlag: KO-KOO-MO
Producent: Annukka Ketola
Ombrytning: Eveliina Sillanpää
Fotografier: Jesper Dolgov
Bild s.11: Kai Ruohonen
Bild s. 13: Annukka Ketola
Bild på bakomslaget: Roosa Halme

www.ko-koo-mo.fi
2023

ISBN 978-952-94-7430-1 (inbunden)
ISBN 978-952-94-7431-8 (PDF)

I N N E H Å L L

FÖRORD	8
ÅTERUPPBYGGNADSSATS I MÄNNISKOFORM – Kai Ruohonen	13
ORDLISTA	18
1. KLOSSTEATERNS ESTETIK – Roosa Halme	21
OM KLOSSTEATER SOM EN TYP AV DOCKTEATER	21
TEATER ÄR LEK	22
FANTASIN – EN FÖRNYBAR RESURS	23
KLOSSARNA SOM SPEGLAR AV VERKLIGHETEN	24
KLOSSTEATERN INFÖR EKOLOGISKA FRÅGOR OCH FÖRÄNDRING	25
2. MÖTEN I KLOSSTEATERNS VÄRLD – Roosa Halme	29
KLOSSARNA I INTERKULTURELL DIALOG	29
KLOSSTEATER SOM STÖD FÖR REMINISCENS	31
KLOSSTEATER I SKOLANS VÄRLD	34
KLOSSFAMILJER	35
KLOSSTEATER SOM STÖD FÖR KÄNSLOGESTALTNING	41
GRUPPENS BETYDELSE UNDER KLOSSTEATERSESSIONERNA	43

3. KLOSSTEATERNS NEUROESTETIK OCH DESS UTVECKLINGSMÄSSIGA OCH TERAPEUTISKA FÖRDELAR – Matthew Bernier	53
UTVECKLING OCH LEK	54
OBJEKT- OCH BORDSTEATER	55
NEUROESTETIK OCH UTTRYCKSTERAPIER (ETC)	56
4. KLOSSTEATERNS MÖJLIGHETER I INTERAKTION - Marja Susi	61
KLOSSTEATER I KONSTARBETE	61
INTERAKTION I KONSTARBETE	62
DEN INTERAKTIVA DOCKTEATERNS ARBETSSÄTT	64
VIKTEN AV EMOTIONELLA FÄRDIGHETER	67
KLOSSTEATERNS KÄNSLOUPPGIFTER MED OLIKA DELTAGARGRUPPER	68
5. MOT KLOSSTEATERSESSIONER – Roosa Halme	71
OM BYGGPROCESSEN	71
OM ATT HANDLEDA EN KLOSSTEATERWORKSHOP	72
6. UPPGIFTSFÖRSLAG FÖR KLOSSTEATERSESSIONEN - Roosa Halme	79
SLUTORD	87
KÄLLOR	88

FÖRORD

Bakom denna bok finns nästan ett årtionde av arbete med klossar och klossteater. Sommaren 2011 gav konstnären Kai Ruohonen mig en påse klossar som han hade designat och frågade om jag kunde göra något med koppling till dockteater av dem. Klossarna var inte vilka klossar som helst, utan en Återuppbyggnadssats i människoform med klossar snidade av olika träslag. Den första klossteaterföreställningen, Palikkateateria, föddes ur lek och entusiasm och de tankar som klossarna och deras oändliga möjligheter väckte. Föreställningen hade premiär på den internationella barndagen i november 2011 i samband med dockteaterfestivalen PIP-Fest. I publiken fanns allt från småbarn till seniorer. Gemensamt för deras upplevelse verkade vara en renodlad upptäckarglädje.

Klossteater är icke-verbal visuell teater där träklossar spelar huvudrollen. De neutrala och abstrakta träbitarna lockar fantasin och tar med publiken till olika världar och berättelser. Klossteatern kan ses som en form av dockteater, en levande animation eller varför inte som levande skulpturkonst.

I centrum av klossteatern står tomheten. I tomheten kan klossen samtidigt innehålla en oändlig potential att vara vad som helst. Åskådaren är fri att se vad som helst som dyker upp i huvudet. Levande skulpturer uppstår och försvinner och förvandlas. Återuppbyggnad och förstöring - ett ständigt flöde av möjligheter och förgänglighet är alltid närvarande i klossarnas värld.

Återuppbyggnadssatsen i människoform och Palikkateatteri-föreställningen och klossar generellt skapar en mångformig sammanhängande helhet. Klossarnas

universalitet och icke-verbalitet har fört klossteatern till andra länder och till publikerna från olika kulturer. De olika publikerna är kärnan för klossteaterarbetet och bidrar till att driva det framåt. Jag känner stor tacksamhet för genom klossarna att ha fått möta så många olika personer och synsätt i olika miljöer.

Träklossarna och klossteatern har öppnat dörrar till dockteaterkonstens internationella fält och till deltagande konst, kulturvälfärd och konstens terapeutiska egenskaper. Klossarna har sökt sina former och innebörder i flera projekt i samarbete med yrkesverksamma inom olika områden, såsom konstterapi, psykologi, ergoterapi, mental hälsa och utbildning, småbarnspedagogik, barnskydd och gerontologi.

Utöver facklitteratur om ämnet omfattar boken källmaterialartiklar och -publikationer om klossteaterarbete, till exempel Vuorovaikutteinen nukketeatteri lasten ja nuorten tunnetaitojen edistämisen (Halme och Susi, 2020) och Palikkateatterin terapeutiset mahdollisuudet (Lehtinen, 2012), samt mina arbetsdagböcker som jag skrivit under olika turnéer och projekt.

Träklossar och byggande med dem sammankopplas vanligtvis med barndom och småbarnspedagogik och det har skrivits flera verk om ämnet i denna kontext. Med denna bok vill jag lyfta fram de möjligheter som klossbygge och klossteater ger även till arbetet med ungdomar, vuxna och äldre.

Jag skriver detta inifrån, som teaterskapare, workshopfacilitatorer och regissör. Bildkonstnär Kai Ruohonen berättar i början av boken om sitt verk Återuppbyggnadssatsen i människoform, som hela klossteaterkonceptet bygger på. I det första kapitlet försöker jag beskriva klossteaterns estetik ur olika perspektiv, varefter jag sammanfattar mina erfarenheter av klossteatersessioner med olika upplevare. Jag har fått göra mångprofessionellt samarbete i bland annat skolor och daghem, vid barnskyddsanstalter, flyktingförläggningar, ålderdomshem, vårdhem, mödra- och skyddshem, vårdhem för personer med en intellektuell funktionsnedsättning och på en psyki-

atrisk avdelning. Våra långvariga samarbetspartners, professor i konstterapi Matthew Bernier och psykolog, dockteaterkonstnär Marja Susi, delar med sig i sina respektive kapitel av sitt yrkesperspektiv på ämnet. Bernier belyser klossteaterns neuro-estetik och Susi dess interaktiva möjligheter. Bokens sista kapitel fokuserar på handledningen av klossteatersessioner och ger förslag på uppgifter. I slutet av boken finns en källförteckning. På webbplatsen www.ko-koo-mo.fi hittar du material om Palikkateatteris verksamhet och en video från en föreställning.

Denna bok vänder sig till alla som är fascinerade av tråklossarnas värld. För yrkesverksamma inom utbildning, social- och hälsovård, kultur och facilitering kan boken erbjuda nya idéer och verktyg för interaktion med människor i olika åldrar och med olika kulturella bakgrunder. Jag hoppas att fotografierna av de rekonstruerade klosskulpturerna och berättelserna om situationer från livet ger en mångsidig bild av klossteaterns möjligheter som en metod för konstarbete med olika grupper och individer.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'R. Halm'. The signature is fluid and cursive, with a large initial 'R' and a long, sweeping underline.

ROOSA HALME

är en dockteaterkonstnär från Kimitoön (Åbo Konstakademi 2009) och kompositör (Birkalands yrkeshögskola 2008). Hon är intresserad av människosinnets associationer, tankegångarna hos djur och barn, berättelser, känslor och stämningar. Halme har arbetat som dockteaterkonstnär, teatermusiker och kompositör både vid institutionsteatrar och på det fria fältet. Hon är också grundande medlem och har jobbat flera år som konstnärlig ledare av de internationella dockteaterfestivalerna TIP-Fest och PIP-Fest. Halme har under flera år arbetat som konstnär i skolor och som vårdkonstnär i institutioner och förverkligat många slags multidisciplinära samarbeten inom dockteaterkonst. Under åren 2012–2015 arbetade hon som länskonstnär inom dockteaterkonst vid Centret för konstfrämjandes verksamhetsställe i Björneborg. Halme är medlem i nätverket för yrkesverksamma dockteaterkonstnärer, Aura of Puppets.

Halme har utvecklat klossteaterkonceptet sedan 2011. Hon har gästat flera internationella dockteaterscener över hela Europa och i Ryssland med sina föreställningar Palikkateatteria och Palikkateatteri: Variation I (regissör Yana Tumina). År 2020 gjorde filmregissör Joni Pietiläinen dokumentärfilmen Paloja mielten maisemista om Halmes klossteaterarbete.

Föreställningen Palikkateatteria hade premiär i Björneborg på internationella barndagen 2011.

KAI RUOHONEN

är en bildkonstnär från Sastamala. Vid sidan av sin privata konstnärliga verksamhet arbetar han som museiproffs och producent och gallerichef vid Björneborgs konstmuseums galleri Poriginal.

I sitt eget konstnärliga arbete har Ruohonen fokuserat på att möjliggöra kreativ verksamhet genom lek. Han har genomfört konstorienterade workshopar för olika målgrupper, bland annat föräldralösa AIDS-sjuka barn i Namibia, ungdomar med intellektuella funktionsnedsättningar i Moçambique och bildkonstlärare i Lettland.

Ruohonen har även arbetat i FN:s fredsbevarande styrkor i Syrien, Bosnien, Kosovo och Eritrea. I Eritrea genomförde han, i samarbete med utrikesministeriets beskickning i landet, evenemanget Lekande människor för barn.

Idén till Återuppbyggnadssatsen i människoform, som Ruohonen tagit fram och kontinuerligt utvecklat, föddes år 2006 på utställningen Guernica på Finlands kulturinstitut i Madrid. Han ställde där ut installationer gjorda av traditionella byggstenar som föreställde ruiner. Helt emot konventionerna började utställningspubliken bygga upp de trasiga verken på skulpturpedestalerna som föreställde en förstörd infrastruktur. Där och då började Ruohonen se verkens interaktiva karaktär ur upplevarens synvinkel, och att klossen, som han hittills uppfattat som en statisk form kunde vara ett dynamiskt verktyg för interaktion.

Ruohonen och Halme har sedan 2011 samarbetat med klossarna och har tillsammans med producent Annukka Ketola utvecklat konceptet KO-KOO-MO.

ÅTERUPP -
BYGNADS
SATSEN I
MÄNNISKO -
FORM

När jag var barn använde jag abstrakta naturmaterial för att rollsätta lekens händelser. Pinnar som jag bröt av kvistar fick föreställa människor. Bilderna av människan, det vill säga dockorna, var enkla att tillverka och kunde lätt tryckas ner i marken för att representera stående figurer. På avstånd såg de ut som människor på samma sätt som en person som står långt bort ser ut som en pinne. Pinnfiguren kunde identifieras både som ett självporträtt och som någon annan person: det abstrakta inordnade sig till en innebörd.

En tråkloss fungerar på samma sätt som pinnen: den kan tilldelas vilken roll som helst beroende på associationen. För en kan den vara en byggkloss och infrastruktur och för en annan ett element i en mänsklig struktur som fungerar i infrastrukturen.

Tråklossen är ett traditionellt och välbekant föremål som vi enkelt kan närma oss. Som ett organiskt föremål är den redan i sig en konkret sak som ger glädje, som man kan röra och som passar i både små och stora händer. Byggandet är också en gruppformade aktivitet; runt byggandet och klossarna bildas grupper som arbetar tillsammans.

Med tråklossar kan man bygga, men också förstöra; i en kontext med andra likadana klossar är den en faktor som stärker strukturen. Men man kan också låta klossarna kollidera med strukturen och med samhället som upprätthåller strukturen och då är de en förstörande faktor. I människan finns två sidor, byggaren och förstöraren och här är klossen ett medel eller ett verktyg och inte ett självändamål eller ett mål.

Den organiska och abstrakta klossen, som ett instrument för byggande och förstörande, har varit utgångspunkten för mitt arbete med återuppbyggnadssatsen ur ett mänskligt perspektiv.

Återuppbyggnadssatsen i människoform® är en mångformig sammanhängande helhet som beskriver människan och människans verksamhet. Termen "återuppbyggnadssats" refererar till till den mänskliga egenskapen hos en modulstruktur som är underordnad olika grader av stabilitet och till förmågan att bildas, falla sönder och att efter sönderfallet återuppstå, antingen som en rekonstruktion av föregångaren eller som en helt ny strukturell lösning.

En av de konstnärliga och ekologiska utgångspunkterna i utvecklingen av återuppbyggnadssatsen har varit den materiella och fysiska återvinningen av verket inom samma resurs: byggsatsen kan placeras i olika roller och sammanhang – och flyttas till nästa form. Även om antalet berättelser som producerats med den är obegränsat, är materialbanken som används konstant. Det centrala är att inte slösa på helhetens delar som vi gör när vi använder oss av jorden naturtillgångar.

Jag ser byggandet med klossar som en form av skulpturkonst, som formgivning. Abstrakta former är ett outtömligt språk för skapande av föreställningar och de lösa klossarna är en gränslös råvaruresurs för olika fysiska föreställningar.

Den geometriska klossens abstrakta form och tomhet ger oss möjligheten att se den på olika sätt: klossens enklaste form, kuben, kan vara en människa eller i större helhet mänskligheten – eller något däremellan.

Min familj:
Katt, två barn,
mamma, pappa

ORD - LISTA

TEATERDOCKA kan vara liten som en tändsticka eller stor som ett höghus, en figur gjord av vilket material som helst. Det finns till exempel bordsdockor, stavdockor och marionettdockor. En teaterdocka behöver en eller flera dock- eller marionettspelare för att vakna till liv.

DOCKTEATER är en form av scenkonst där det livlösa "väcks till liv". Den samtida dockteatern rör sig i gränslandet mellan dans, performance och cirkus; den är gränslös och söker ständigt nya kontaktytor. Dockteaterkonst för samman olika konstformer såsom litteratur, skulpturkonst, måleri, drama, musik, ljud och ljusdesign. Dockteaterteknikerna omfattar handdockor, bordsteater, bunraku, pappersteater, skuggteater, objektteater, maskeradteater och teater som skapas med olika material så som klossteater.

OBJEKTTEATER (object

theater) utforskar ett obearbetat föremål eller objekt antingen som sådant, genom att leta efter dess inneboende fysiska egenskaper och rörelse, eller genom att tilldela det en roll och använda det som en karaktär eller symbol i en berättelse.²

INTERAKTIV DOCKTEATER

är delaktiggörande konstarbete som fokuserar på mötet med deltagaren, berättelser och dialog med dockteaterns medel och genom att uppleva och göra själv²⁷

TERAPEUTISK DOCKTEATER

är flerdimensionellt terapiarbete med en terapeut, som består av flera steg och där skapandet av konst kan framkalla en omedveten process eller initiera intern bearbetning.³⁴

NEUROESTETIK

undersöker vad som händer i våra hjärnor när vi gör eller upplever konst.¹

Känsla av
fridfullhet:
Solnedgång

K L O S S - T E A T E R N S E S T E T I K

Roosa Halme

OM KLOSSTEATER SOM EN TYP AV DOCKTEATER

En gång i tiden byggdes teatrarna nära tempel och platser avsedda för helande. Ordet teater kommer från latinets ord *théatron* som har en koppling till ordet *thera-peia*, som betyder helande. Genom tiderna har teatern varit en plats för att visa, titta, observera, ge uppmärksamhet, terapi eller katarsis (rening). Dockteaterkonstens rötter finns i ritualer där man upplevde att ett objekt, en staty eller en docka skapar en förbindelse mellan människan och en gud eller något annat "högre". Kärnan i konstformen är att man ger ett livlöst objekt en själ.¹

Dockteaterns delområden är bland annat maskteater, objektteater, skuggteater och materialbaserad teater. Åskådaren ser vilken som helst teckning, skulptur eller docka som ett livlöst föremål. Åskådarens fantasi fulländar dockans konkreta väsen, dess rörelse och röst till en levande helhet.² En traditionell teaterdocka är vanligen byggd för att vara en specifik karaktär, spela en specifik roll. Till skillnad från traditionell dockteater föreställer klossarna i sig ingenting, samtidigt som de kan

föreställa vad som helst. Klossen är på samma gång en fulländad form och ett ofullbordat element som upplevaren gör fullständig genom sina egna betydelser för den. Klossteaterns konst utspelar sig i åskådarens upplevelse, i ett fantasiutrymme mellan föreställningen och åskådaren.

Klossteater kan upplevas som en avskalad och minimalistisk form av scenkonst, visuell teater och dockteater. I klossteatern förverkligas den för dockteatern karakteristiska leken med proportioner. En kloss kan föreställa människan själv i miniatyr, ett helt hus, eller en mus som matchar proportionerna i den fysiska världen. Genom att leka med proportioner kan man distansera sig och studera situationer och förhållanden utifrån och ur olika perspektiv. Klossteater är dockteater som framhäver skapandet av en förbindelse till ens eget jag, kreativitet och interaktion genom arbete med händerna och animering. Animeringen, dockspelet, innebär att man ger ett livlöst objekt eller livlöst material en illusion av liv. Vi återkommer till klossteaterns möjligheter inom ramen för den interaktiva dockteatern i bokens fjärde kapitel.

TEATER ÄR LEK

"Oj, den leker åt oss!" utropar en upplevare mitt under en klossteaterföreställning.

Vad skiljer klossteater från lek med klossar? Kanske främst det att klossarna, föremål som vi är vana att se i småbarns lekar på golvet, i stället ses på en piedestal upplysta på avskalad scen med svart sammetstyg. Föremålet har ryckts bort från sin vanliga kontext och vi kan möta det med nya insikter.

Lek är en del av att vara människa, något som sker under människans hela liv. Leken börjar en kort tid efter att vi föds och fortsätter genom barndomen, tonåren och vuxenlivet. För barn är lek en central form av handling och ett språk, ett kommunikationsmedel. Den kan vara det också för vuxna. En av lekens funktioner

är att göra verkligheten uthärdlig. En lek, till exempel en lek med klossar, kan avbilda lekarens inre erfarenhetsvärld, relationerna mellan lekdeltagarna eller ge uttryck för maktrelationer, ideologier och värderingar. Lekens kvalitet och väsen varierar och lek kan ha en mängd olika funktioner och kulturella betydelser. Lek kan ses som en av teaterföreställningens mest uppenbara psykologiska källor.³

Lek och teater är en serie av tillstånd som vi upplever. I teatern, precis som i leken, är det viktigt att händelserna är "här och nu". Människans kroppsliga existens och delaktighet bildar det utrymme som observeras och levs. Parallellt med utrymmet för den yttre upplevelsen och utrymmet för den inre upplevelsen uppstår ett tredje utrymme – utrymmet av upplevelse som skapas genom interaktionen. Detta utrymme uppstår till exempel mellan teaterskaparen och upplevaren eller workshopsledaren och deltagaren. I utrymmet som uppstår ur interaktionen kan upplevaren uppleva separation från sig själv och det är grunden för kreativitet, lek, empati och det levande i varandet i relationen.⁴ Leken gör det möjligt att upptäcka sig själv eftersom det finns utrymme för tankar som inte har något samband till varandra och för fria associationer. Klosssteaterföreställningarna och -workshoparna bygger på lek och interaktion, de är floder av tankar och en ström av associationer.

FANTASIN – EN FÖRNYBAR RESURS

I slutet av Palikkateatteria-föreställningen bildar klossarna en hög figur (se bilden på baksidan av pärmen), som i mångas tolkning är en människa. Åskådarna har i samma konstruktion även sett många andra saker, till exempel en robot, ett slott, en spannmålstork, en riddare av Mannerheimkorset, en far och två söner, ett tempel, en kyrka, ett klocktorn, en fotbollsspelare, en flicka, en pojke, ett träd fullt med fågelbon, en raket

och en fabrik som producerar nya klossar för klossteatern och sprutar ut dem ur sin skorsten.

I klossteater, liksom i dockteater i allmänhet, fulländar fantasin illusionen. I fantasin kan vi särskilja till exempel spontant och avsiktligt fantiserande, fantasier här och nu eller i en annan tid, inre och yttre fantasier samt sociala och individuella fantasier. Att fantisera kan vara en medveten verksamhet som följer en viss riktning eller inte har någon riktning.⁵ Klossteater bygger på närvarande fantasier i stunden och under sessionerna förenas ofta sociala och individuella fantasier. Fantasierna styrs med hjälp av neutrala klossar och ibland även med en tillhörande ljudvärld.

Att koppla samman, gestalta och ge form åt saker kan utveckla våra tankar och vår inställning till det förflutna, nuet och framtiden. Jag känner att när vi bygger världar av klossarna, lyfter de konkret fram förbindelsen mellan människor, varelser, ting och universum. Det att allting i slutändan är samma och har sitt ursprung i samma materia. De neutrala klossarna uppmuntrar till fantasifulla språng som hjälper oss att bearbeta idéer och tankar. I klossteater och klossbygge har idéerna möjlighet att ständigt förändras och samtidigt stanna kvar i samspelet med andra. Klossen kan vara en människa och i nästa stund ett hus, en växt eller ett fordon. Klossarna låter fantasin flöda fritt och skapa skulptural konst, drama och berättande och de inspirerar till att uttrycka sig på sina egna villkor.

KLOSSARNA SOM SPEGLAR AV VERKLIGHETEN

Klossteater kan ses som ett universellt språk och ett estetiskt uttryck som erbjuder ytor för interaktion. Klossteaterkonsten består av fysiska objekt och kan samtidigt förverkligas i form av sociala processer, där man bygger upp samtal, delar minnen och utbyter idéer.

Klossteater ger en möjlighet att imitera verkligheten och genom den kan vi också försöka nå upplevelsen av en sanning i oss själva. Redan Aristoteles, före vår tideräknings början, reflekterade över konstens och teaterns rötter då han hävdade i sina skrifter att den mänskliga naturen kännetecknas av att lära sig genom att härma och att finna nöje i att härma och lära sig, i att identifiera likheter mellan olika saker.⁶ Strävan efter det verklighetstroga och glädjen i insikter är de mest centrala värdena i klossteater.

Klossarna i sig varken avbildar eller föreställer något, men genom att bygga med dem kan vi skapa mimetiska verk, fönster till verkligheten. Mimesis kan betyda imitation eller reflektion. Mimesis är "stilisade möjligheter", "en spegel framför vårt inre"⁷, "förmågan att producera sanning och illusion"⁸ och "manifestationen av vad som annars skulle vara dolt och inte på något sätt skulle komma fram".⁸ Klossbygget kan ibland överraska byggaren själv, när hen plötsligt ser sitt verk ur ett nytt perspektiv eller när hen upptäcker att hen byggt något oplanerat som plötsligt får hen att tänka i nya banor.

KLOSSTEATER INFÖR EKOLOGISKA FRÅGOR OCH FÖRÄNDRING

Frågorna om ekologi är alltid närvarande i denna tid som vi lever i. Klossteaterns ekologiska värden kan betraktas ur olika perspektiv, eftersom träklossarna är hållbara och återvinningsbara i många avseenden: Trä är en tidlös och förnybar naturresurs. Klossteaterns rekvisita, Återuppbyggnadssatsen i människoform, är tillverkad av virke som producerats enligt principerna för hållbar utveckling. Klossarna håller länge och kan gå i arv från en generation till en annan, både som traditionella leksaker och som rekvisita för teatern. Klossarna är återvinningsbara, både rent fysiskt och också med

den mening de ger, innehållsmässigt. Klosskonstruktioner kan ständigt ändra form och vi kan alltid ge dem nya betydelser. Av klossar kan vi alltid bygga nya figurer, platser och saker som vi kan se på många sätt beroende på upplevarens egen bakgrund. Klossteater, liksom konst och fantasi i allmänhet, är ett ekologiskt sätt att resa till ständigt nya (mentala) landskap. Fokus ligger på resan, processen och byggandet, inte bara på den färdiga slutprodukten.

När vi bygger något av klossarna som har koppling till det egna livet och till att vara människa kan vi betrakta verket ur olika synvinklar. Nya saker föds också genom att se det gamla i ett nytt ljus. Klossarna, precis som andra objekt som vi ger definitioner, bjuder in till att betrakta situationen utifrån. Det gör det möjligt för oss att förnya vår uppfattning också om oss själva och det vi gör.

Klossarna är ett snällt instrument för självvranssakan. Med hjälp av dem kan vi införliva, upptäcka och uppfatta olika tankemönster. Att bygga med klossar kan fördjupa medvetenheten och uppmuntra till att byta perspektiv. Det centrala i livet tycks vara att gång på gång skapa sig själv, bygga upp sig själv och upptäcka sig själv. Att byta ort hjälper oss inte nödvändigtvis att hitta vår egen väg men att det som gör det är att se saker och ting med nya ögon om och om igen. Träklossarna uppmuntrar till ständig förändring och bearbetning och konkretiserar på så sätt frågorna kring mänsklighet. Människan behöver inte vara en fånge i sin egen identitet utan vi har möjlighet att förnya vår uppfattning om oss själva om och om igen. Precis som klossarna byter ordning och genom det får nya betydelser kan vi som människor växla mellan olika perspektiv och roller utan att binda fast oss till bara en modell.⁹

Mina styrkor: Kamera,
fotografering i naturen

Känsla av ilska:
När någon pratar
illa om någon
annan

MÖTEN I KLOSS - TEATERNS VÄRLD

Roosa Halme

KLOSSARNA I INTERKULTURELL DIALOG

Klossteater är i princip icke-verbal. Den kan ses som ett eget språk tillsammans med konstens andra språk. Dess språkliga väsen blir extra tydligt när man arbetar med människor från olika kulturer i situationer där ett gemensamt verbalt språk saknas. Med hjälp av klossteatern har människor på till exempel flyktingförläggningar både berättat tragiska berättelser om sina liv och delta med sig av sina framtidsdrömmar. Med klossteaterns metoder kan man bygga upp dokumentära bilder med karaktärer och miljöer och göra dem levande.

Erfarenheter från klossteatersessioner i flyktingförläggningar:

"Under en workshop byggde en man upp berättelsen om sin familjs öde. Några av karaktärerna fanns på en kyrkogård, vissa i mannens hemland Irak, en i Tyskland, en annan i Sverige och han själv i Finland. Hans inre glöd att berätta

om sin installation var stor och den lyfte starkt fram hans längtan efter och oro för sina nära och kära. Kloss-skulpturen var grunden för hans berättelse och den både illustrerade och kompletterade det han sade med ett par ord på engelska. Mannen verkade lättad över att bli hörd och förstådd och över att få dela med sig av sina känslor. En annan man som bodde på flyktingförläggningen ville inte bygga eller minnas sin familj under workshopen, utan i stället byggde han en kamera. Hans största dröm var att bli fotograf i Finland. För honom var klossarna ett redskap för att för ett ögonblick fokusera helt på sin dröm och framtid, på gå vidare i livet.”¹⁰

”En ung person som precis hade anlänt till landet byggde först berg som sin egen viktiga plats. Senare förvandlades de till en moské och slutligen till hans palatsliknande hem i födelselandet. Genom hemmet som han byggde berättade han om sin familj och om vilka alla som bodde i hans hem. Hemmet av klossar hade en lång korridor som den unga personen bad mig att fotografera.”¹¹

”Bland ungdomarna i flyktingförläggningens grupphem utvidgades uppgiften kring känslan av sorg också till att beskriva rädsla och oro. En av ungdomarna byggde en situation där polisen kom och tog honom ifrån hans familj. En annan ung byggde en situation med en kyrkogård och onda människor som jagade honom och hans mor. På bilden gömde han sig under en trappa. Han gav också verket liv genom att flytta på klossarna.”¹¹

En av ungdomarna i flyktingförläggningens grupphem beskrev känslan av fridfullhet och välbehag som grupp elever och lärare i hans nuvarande skola, som alla kom från olika länder. Hen gillar att vara en del av gruppen och att prata med folk. En annan ung människa byggde ett ögonblick där han var hemma med sin mor i hemlandet.”¹¹

KLOSSTEATER SOM STÖD FÖR MINNESTRÄNING

Att bygga med klossar kan göra det lättare att bearbeta och gestalta minnen för till exempel äldre och personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Med hjälp av klossar kan deltagarna hitta helt bortglömda minnen djupt inom sig. Klossteatern fångar åskådarnas uppmärksamhet via den ständiga förändringen som sker under föreställningen. Publiker, gissar personer med en intellektuell funktionsnedsättning och äldre vilken karaktär eller plats det är som föreställs. Många njuter av den gemensamma stunden och av att bygga tillsammans. Med äldre och personer med en intellektuell funktionsnedsättning kan metoden användas till exempel som stöd vid minnesträning, stöd för delaktighet eller för att upprätthålla de finmotoriska färdigheterna.^{10, 12}

Klossteatern har besökt flera servicehus för äldre och ofta har även barn från närområdet bjudits in som publik. De äldre har funnit mening i träslagen, känslan av klossarnas yta, klossarnas lukt och form.

Axplock från besök på servicehus för personer med minnessjukdomar:

"Vi inledde workshopen med att bygga den egna barndomsfamiljen. De äldre tog sig inte an uppgiften direkt utan studerade klossarna i lugn och ro innan de började bygga. Många av familjerna var stora och det behövdes många klossar. Samtidigt uppstod berättelser om familjemedlemmar och familjens vardag. De äldre fick möjlighet att minnas sin barndom, sina framlidna familjemedlemmar och sina hemtrakter. De äldre valde mycket noga vilken kloss de ville ge vilken familjemedlems identitet. En av de boende funderade länge vilken kloss hen själv skulle vara och bestämde sig till slut för att välja den kloss som hen tyckte var allra vackrast.

*... Sedan byggde de gamla sina favoritställen. För vissa var det till exempel barn-
domshemmet, för andra deras arbetsplats. En av deltagarna byggde bondgården
där hen hade tillbringat sin barndom. Hen placerade ut klossar som djur på
gården och inspirerades att berätta om sina minnen om sin favoritko som hette
Vännen. En av deltagarna hittade till och med ett helt nytt minne från sitt förflut-
na med hjälp av klossarna. Hen staplade upp klossarna i en obestämd struktur
och kom plötsligt ihåg kiosken där hen hade arbetat. Hen var osäker på vad
hens favoritplats var och började tillsammans med Halme ordna klossarna i sin
konstruktion. Plötsligt kände hen igen kiosken med sina bänkar och sin kassadisk
i byggnaden som hen hade byggt, och mindes att hen hade arbetat där. Detta
minne var nytt även för personalen.”¹³*

Workshoparna för barn och äldre har varit minnesvärda upplevelser, liksom turnéerna till servicehusen för äldre där också barn har varit med i publiken.

*”Klossteaterföreställningen verkade väcka iver och förundran på alla ställen där vi
satte upp den. Under föreställningen fick barnen lov att visa vilka karaktärer och
saker som de kände igen. Många skratt hördes också, både från barnen och från
de äldre på bakersta raden. Hälsoillståndet hos de boende på vårdhem varierar
mycket: någon kanske inte ser så bra, någon annan kanske inte hör och en tredje
undrar var vi är. Trots det kändes det som att alla på något sätt fick uppleva
stämningen under klossteatersessionen. De boende fick också delta i workshopen
genom bara att titta eller lyssna på barnens röster eller genom att fingra på
klossar. Det viktigaste var helt enkelt den gemensamma närvaron.*

*Många av de äldre deltog aktivt i byggandet med klossarna tillsammans med
barnen och det uppstod roliga möten. En dam tog till exempel kommandot vid*

Känsla av rädsla:
Hjärtat, oron för
hälsan

sitt bord och instruerade barnen att bygga stadshuset, ån och broar i Salo. Självt byggde hon ett fartyg som gled nerför ån. En 99-åring byggde ett högt höghus, i vilket hon själv bott i på andra våningen och så en klätterställning eftersom hon hade haft klättring som hobby. Uppgiften där man skulle bygga sin familj väckte stor förundran: barnen undrade hur någon kunde ha haft tio syskon. Det kändes betydelsefullt att vi hade en 1-åring och en 101-åring med under samma föreställning. För den ena var det den första teaterföreställningen i livet, för den andra kanske den sista.”¹⁴

KLOSSTEATER I SKOLANS VÄRLD

Jag har arbetat som skolkonstnär och jobbat med klossteatern som metod vid sidan av mitt övriga dockteaterarbete. I skolorna har jag arbetat med grupper i klasstorlek, med små grupper och också handledt sessioner med enskilda elever. Det mångprofessionella samarbetet med lärare, skolgångsbiträden och skolpsykologer i samband med konstarbetet har känts betydelsefullt.

Det har slagits fast att klosslekar för barn i skolålder främjar förståelsen för det egna jaget, om den egna kroppen och den individuella skillnaden mellan en själv och andra. Ett handledt klossbygge utvecklar språket och ordförrådet samt förmågan att förstå språket som man hör. Klossarna ger en plats för att uttrycka känslor. Klossteatersessioner i skolklasser kan öka förståelsen för de egna och andras känslor och bidra till en känsla av att tillhöra gruppen.

Att lyssna och titta på andras berättelser kan också bidra till att ge perspektiv när barn från olika bakgrunder delar med sig av sina erfarenheter. I en skolklass till exempel bad jag eleverna, som var omkring 10 år gamla, att bygga en situation eller händelse där de hade känt sorg. Ett barn som flyttat till Finland från ett konfliktområde

byggde sin hemstad som rasat samman och berättade att hen var orolig för sina släktingars välbefinnande där. Ett barn i samma klass byggde ögonblicket då hen insåg att det inte fanns någon mjölk kvar i kylskåpet. När uppgiften gavs hade man betonat att man kan bygga en hur stor eller liten upplevelse av sorg som helst och att barnen får berätta om verket så mycket som de önskar eller så ingenting alls.

Jag har integrerat klossteater i till exempel matematiklektioner och känslöfostran. Ett barn som inte kunde tala finska hade svårigheter med matematiken. Jag bad hen att bygga olika figurer först med en kloss, sedan två, sedan tre och så vidare. Det uppstod en ring av figurer som gradvis växte och där barnet initierade en kommunikation mellan figurerna och från det föddes många historier. Klossbygge kan främja det matematiska tänkandet och den rumsliga uppfattningsförmågan och utveckla förståelsen för dimensioner, former, storlek på bitarna och för siffror. Det har fastställts att klossbygge främjar de grov- och finmotoriska färdigheterna, samarbetet mellan ögat och handen, förmågan att balansera samt att kunna slappna av utav egen vilja.¹⁵

Genom att bygga med klossar kan man ventilerar negativa utmaningar, social osäkerhet eller beteende som orsakar rastlöshet.¹⁵ I uppgiften "Min dröm" byggde ett barn som upplevdes som rastlöst en rik fantasivärld där det fanns ett stort hus på toppen av ett berg och där bodde han med sin sköldpadda. De hade en helikopter som färdmedel. Det barnet brukade bygga mycket flerdimensionella, uppfinningsrika och funktionella verk och enligt läraren lugnade byggandet ner hans skoldagar mycket.

KLOSSFAMILJER

Under klossteatersessioner kan referenser till byggarnas personligheter, tankevärldar och hemförhållanden eller deras upplevelser av dessa synas. När deltagarna till exempel bygger sin familj av klossar, kan relationer inom familjen bli synliga. Själv

Min svaghet: Att prata
med nya människor

försöker jag undvika att tolka verken (annat än på ett konstnärligt plan) och jag känner oftast inte till deltagarnas bakgrund före workshoparna. Min avsikt som konstnär är att ta emot alla verk och berättelser sådana som de är i stunden. Till exempel har jag alltid först efter workshopen fått information om familjernas sammansättning av de medverkande pedagogerna eller social- och hälsovårdspersonalen. För dem har iakttagandet av klosssintersessionerna kunnat ge ny information om deltagarnas liv och inre världar.

En beskrivning av byggandet av familjer med en grupp barn med särskilda behov på ett daghem:

"Av klossarna uppstod olika stora och sinsemellan annorlunda familjer, från nyfamiljer till familjer med en förälder. Uppgiften gav eventuellt mer information om barnet än vad personalen hade om hen från början. Ett av barnen med särskilda behov byggde till exempel en familj helt utan en modersfigur. Barnet själv förklarade att mamman hade dött fastän mamman i verkligheten bara inte var närvarande i barnets vardag. Detta var dock barnets sätt att uttrycka sin egen berättelse och sin upplevelse av familjen.

Ett annat barn med särskilda behov placerade någon typ av spökefigur i sin familj, vars funktion hen inte kunde förklara. När hen tillfrågades om klossens identitet blev hen själv också förbryllad över att hen hade placerat denna kloss som en del av familjen.

Enligt Bernier (professor i konstterapi) representerar figuren i liknande fall ofta en avliden familjemedlem eller en socialarbetare."¹³

Beskrivning av en individuell session med en elev:

"En gång bad jag ett barn med utländsk bakgrund att bygga sin familj med klossarna. Hen byggde först långt och hängivet sin far och använde många klossar på fadern. "Min far är död, men jag ska bygga honom ändå", sade hen samtidigt. Hens far hade dött i kriget när hen själv var mycket ung. Barnet byggde också de andra familjemedlemmarna bredvid fadern.

Därefter föreslog jag att hen skulle bygga situationer där hen hade känt olika känslor: glädje, sorg, rädsla, ilska och frid. Barnet byggde flitigt, men när hen kom till den sista känslan sade hen att hen aldrig hade känt känslan av frid, att hen inte visste vad det var. Hen satt tyst ett tag och vände på klossarna.

Plötsligt började hen bygga. Sex klossar blev hens sittande far, och den sjunde klossen blev barnet själv som satte i knät på sin far. Hen sa: "Här är det, känslan av frid, jag har ett foto av detta hemma."¹⁶

Min erfarenhet är att det är vanligt att människor bygger sin familj stående i en rad och att barnen och de vuxna liknar varandra i de geometriska formerna men att de vuxna är större. En gång byggde en ungdom från Mellanöstern sin stora familj så att hen placerade klossarna i en cirkel. I cirkeln fanns sju mindre klossar som föreställde barnen i familjen och tre längre klossar som föreställde modern, fadern och det äldsta syskonet. Ibland har en deltagare byggt sin familj på det sätt som den varit förr eller som hen önskade sig att den var eller på det sätt som just i stunden kändes som den bästa verkligheten för hen. Ett barn eller en ungdom från en skilsmäsofamilj kan ha byggt sin familj som hel även om det gått flera år sedan skilsmässan. Ett barn "glömde" upprepade gånger att bygga sin lillasyskon med i familjebilden. Att forma metaforer med hjälp av klossteater eller annan konst kan bidra till att förändra sina känslor och uppfattningar om olika problematiska situationer.

Självporträtt

Känsla av ilska: Ett gräl
med ens älskade på
telefon

KLOSSTEATER SOM STÖD FÖR KÄNSLOGESTALTNING

I klossteaterns känsloworkshopar byggs ögonblick och situationer där deltagaren har upplevt olika känslor. Genom att konkret bygga det kan deltagarna gestalta sina känslor och hur det riktats och det går att sätta ord på dem. Byggandet med klossar gör det möjligt att se en upplevd situation på nytt sätt i föremålet eller att minnas något utan ord, visuellt och kanske genom flera sinnen.

Barn och unga har, när de byggt något som ger dem glädje, exempelvis byggt stunder av samvaro och gemensamma aktiviteter med familjen eller vänner, en kram från ett syskon, husdjur, lyssnande av popmusik i bilen, nöjesparker, ishockeymatcher, simhallar och andra hobbyer och snabbmatsrestauranger.

Situationerna som skildrar sorg har hos barn och unga varit kopplade till exempel en närstående persons eller ett djurs bortgång samt till ensamhet, känslan av att inte få något gjort och tankar kring döden. De har byggt upp situationer där någon mobbar någon annan, där någon har lämnats utanför gruppen eller situationer där de känt ensamhet eller blivit utsatta för en kränkning av sin fysiska integritet.

För att beskriva känslan av ilska eller irritation har de byggt till exempel en morgon när man måste gå upp tidigt, ett spelförbud på datorn, en katt som rivs, ett småsyskon som stör, någon som har sönder någon annans saker, att titta ut genom fönstret och se det är dåligt väder och att gå till sminkaffären med mamma. Ett barn som hade flyttat till Finland lade en gång en platt kloss på sitt huvud, som en bok, och berättade att hen hatade att läsa på finska eftersom hen inte förstod det hen läste och det alltid kändes som att det fanns så mycket hen måste läsa. Ungdomar har uttryckt tillfällen där de känt ilska med konstruktioner som skildrar mobbning i skolan, tråkigt skitsnack av andra och gräl med en vän. Känslan som infinner sig när ilskan släpper har beskrivits i form av försoning och genom att be om förlåtelse och bli förlåten.

När barn har reflekterat över och byggt upp känslan av rädsla har de lyft fram rädsla för mörker, rädsla för fantasier, mardrömmar, spöken och situationer där de inte har vågat göra en viss sak. En gång ställde en ung avlång klossar i en cirkel och en kloss i mitten. Hen sa att det var mobbning i skolan och att hen själv var i mitten. När hen plockade undan klossarna efter uppgiften puttade hen först omkull alla klossar som föreställde mobbarna, en efter en. Ungdomar har beskrivit känslan av rädsla genom att bygga stunder och symboler som har haft med deras egen eller en närståendes hälsa att göra (ett hjärta, en nål), det hotfulla beteendet hos en närstående i berusat tillstånd, en promenad ensam i en mörk skog och att hamna mitt i en stor folkmassa. Bilderna för när känslan av rädsla släppt har varit början på en ny dag, när den berusade närstående har däckat och att den närstående som haft hälsoproblem har återhämtat sig.

Känslan av frid har barn och ungdomar uttryckt som en kram från en närstående, solnedgången, att vara på en låst toalett och att titta på en fotbollsmatch. En ung person beskrev känslan av frid genom att bygga sig själv liggande i en sjukhussäng. Hen berättade att hen i denna situation kunde ge sig själv tillstånd att släppa kontrollen och ge ansvaret till sjukskötarna. För att beskriva känslan av frid har det också byggts stugor och fiskeutflykter, samvaro med ett husdjur eller en närstående person, läsning av böcker, att vara ensam hemma och en promenad på en rofylld strand. Vissa barn och ungdomar har beskrivit att de känner frid och lugn när de sover eller ligger i sin egen säng.

Klossbyggandet kan öppna olika utrymmen och möjligheter för att identifiera och benämna känslor. Det byggda verket kan skapa en konkret och metaforisk grund för samtal om känslor. Möjligheten till fri tolkning och samtidigt friheten att behålla tolkningen "för sig själv" är viktigt.¹¹

GRUPPENS BETYDELSE UNDER KLOSSTEATERSESSIONERNA

Viktiga faktorer när det gäller verksamheten i gruppen under klossteatersessionen är jämlikhet och universalitet, det vill säga upplevelse av likhet, och att därigenom finna hopp.

Projektet TOIVO ("hopp"), som genomfördes på en ungdomspsykiatrisk avdelning omfattade klossteaterprocesser som genomfördes i grupper och från dem samlade vi in respons från ungdomarna och vårdpersonalen:

*"Skötarna och de som studerade yrket deltog vanligtvis i byggandet, och det hände att de under tiden också berättade om sina egna liv och känslor för de unga. Enligt responsen från skötarna gjorde detta handledarna blev mer mänskliga i förhållande till ungdomarna. Enligt skötarna skulle grupperna knappast ha talat om så personliga saker om de inte hade byggt med klossarna. Deltagarna upplevde att det var lättare att berätta om saker, efter att de byggt sitt verk om ämnet och skapat sig en uppfattning om saken via det. I början av varje session nämndes att alla fick prata så mycket de ville om sina verk eller låta bli att säga något alls. Alla hade möjlighet att välja vad, hur mycket och på vilket sätt de delade med sig. Det var oväntat att alla under varje session ville berätta om alla de verk som de byggde. Delvis inverkade den trygga, positiva och lugna atmosfären under sessionerna på detta"*¹⁷

Beskrivning av en workshop som genomfördes på ett daghem med barn med särskilda behov. Under workshopen gjordes uppgifterna först individuellt och sedan i grupp.

*"I slutet av workshopen samlades barnen kring samma bord och byggde en stad tillsammans. Barnen fick själva bestämma hur de ville bidra till det gemensamma byggandet. I den gemensamma staden byggdes bland annat en kyrka, ett köpcentrum, en polisstation, ett parkeringshus och flervåningshus. Vissa av barnen härmade andras konstruktioner, medan andra medvetet försökte bygga något som inte alls liknade de andras byggen. När bilarna började köra mellan byggnaderna började det också uppstå vägar i staden. Barnen gick över från självständigt byggande till att samarbeta och anpassade sina egna konstruktioner till de andras. Vissa barn byggde emellertid murar och staket runt sina egna byggnader och avgränsade dem på så sätt från resten av staden och gjorde dem svårare att närma sig. Enligt Bernier kan byggandet av en fysisk skyddsmur vara en direkt signal för barnets önskan få hålla sig skyddad bakom sin mentala skyddsmur."*¹³

I en grupp av människor som känner varandra kan byggandet vara användbart i olika situationer:

*Jag hade gett en uppgift och alla förutom ett barn satte i gång med arbetet. Detta barn kände att hen inte kunde bygga något som hade med den givna uppgiften att göra. Det för att klossarna rent konkret inte såg ut som den vision av bilden som barnet hade. Jag försökte på olika sätt guida barnet in i leken, bygga och fantasera tillsammans med hen. Till slut fick barnet grepp om lekens idé när en kamrat i samma ålder visade sina egna exempel och på så sätt vägledde barnet in i fantasins värld."*¹⁴

Ergoterapeut Sari Hakakoski reflekterade i TOIVO-projektet över klossteaterarbetet ur perspektivet för verksamhetens terapeutiska karaktär:

"Klossteaterupplevelsen var en ny upplevelse för både gruppen och handledarna. Sett ur ett terapiperspektiv nådde Halmes sätt att använda metoden i gruppen flera av de faktorer som ingår i terapeutisk verksamhet¹⁸: verksamheten gav möjlighet till att delta och att utveckla både den verbala och icke-verbala växelverkan. Verksamheten fortskred också på gruppmedlemmarnas villkor – alla fick delta eller avstå från att delta på det sätt som passade dem. Det var tydligt att skapandeprocessen fick mycket fokus i grupperna, och för detta gavs så mycket tid som gruppmedlemmarna behövde. Klossverken undersöktes med respekt, acceptans och intresse och gruppen gav varje verk lika mycket uppmärksamhet. Genom detta fick alla både en upplevelse av delaktighet och ömsesidighet och samtidigt en upplevelse av sitt eget värde och sin betydelse. Alla fick göra verket utifrån eget intresse och på det sätt som de själva ville – eftersom vi inte satte upp några mål kunde var och en själv anpassa verksamheten efter sina egna behov och färdigheter. I grupperna eftersträvades ingen djupgående terapeutisk process. Som en kreativ metod gav klossarbetet ändå möjlighet till att medvetet och omedvetet uttrycka tankar, känslor och föreställningar och att skapa symboliskt. Klossarna hade en viss form och storlek, klossarnas färger var begränsade till de olika träslagens färg och antal klossar var begränsat. Sökandet efter "rätt uttryck i klossarna" kan därför ha utmanat problemlösningsförmågan och kreativiteten. (Ergoterapeut Sari Hakakoski, 2019)

Känsla av sorg: När
ingen leker med mig

Känsla av ilska:
När jag inte fick
spela

Känsla av glädje:
Gris och elefant

Känsla av rädsla:
Att gömma sig

Känsla av sorg: När du
vaknar i sängen och
inser att du har sovit hela
dagen.

KLOSSTEATERNS NEUROESTETIK

OCH DESS UTVECKLINGSMÄSSIGA OCH TERAPEUTISKA FÖRDELAR

Matthew G. Bernier

Matthew G. Bernier är professor i konstterapi vid universitet i Virginia, dockteaterterapeut och certifierad konstterapeut. År 2012 bjöds Bernier in att delta i Klossteaterns första projekt "Klossteaterns terapeutiska möjligheter". Sedan dess har Bernier haft ett konsulterande samarbete kring interaktiv dockteater med Klossteatern.

I dockteaterkonstnär Roosa Halmes Klossteater leder abstrakta, geometriska träklossar åskådaren till olika världar. Dockspelaren, musiken och föreställningens ljudvärld väcker klossarna till liv, och den icke-verbala, visuella och skulpturala dockteaterföreställningen fångar publiken. Klossteater är visuell teater som lockar fantasin. Föreställningen är kreativ och en upplevelse för flera sinnen. Åskådarna gör sin egen tolkning av den.

Klossteaterns fysiska grundelement är en samling träklossar som påminner om traditionella arkitektoniska byggklossar eller klossar för barn. I föreställningarna och workshoparna blir klossarna figurer, föremål, konstruktioner och landskap. Träklossarna är välbekanta och trygga grundformer som är lätta att hantera. Klossteatern tittalar åskådare i alla åldrar, oavsett deras språkliga bakgrund.

Halmes skickliga hantering av klossarna får publiken att häpna. Klossarna med olika former snurrar som helikoptrar, dansar som människor, kacklar som kycklingar, ryter som motorcyklar och trotsar tyngdkraften i olika konstruktioner. Ibland ordnar Halme workshopar efter föreställningarna där deltagarna får var sin uppsättning klossar som de kan skapa sina egna figurer, föremål och scener med.

UTVECKLING OCH LEK

Klossteaterns viktigaste element både under föreställningarna och i workshoparna är fantasi och lek. Åskådare och deltagare i alla åldrar bjuds in att lämna verkligheten och misstänksamheten bakom sig och ta klivet in i en fantasivärld där tråklossar kan förvandlas till vad som helst. Dockspelaren agerar nästan som ett barn under sin normala utvecklingscykel: sätter föremål i rörelse, leker med dem och inbillar sig att de har blivit något annat.

Lekterapi utvecklades redan på 1920-talet när några psykoanalytiker började observera barn som lekte och lärde sig att förstå deras inre liv genom leken. Den brittiska barnläkaren och tidiga lekterapeuten Margaret Lowenfeld utvecklade 1935 "the World Technique" (världstekniken), även känd under namnet "sand play", sandleken. Med hjälp av tekniken kunde barnen göras delaktiga i den terapeutiska processen och de kunde uttrycka sig icke-verbalt genom lek. Lowenfeld var frustrerad över den traditionella muntliga terapins begränsningar i den psykoanalytiska traditionen. Hon uppmuntrade barnen att skapa sin egen värld med hjälp av våt och torr sand och miniatyrleksaker som hon lagt upp på brickor. Lowenfelds idé var att barn i första hand bearbetade sina tankar och känslor genom sinnen, kroppsrörelser och lek. Senare inkluderar barnen sandlådan, leksaker, miniatyrer, handdockor, dockor och klossar i sitt utforskande.¹⁹

Dagens lekterapi är ofta "indirekt, personcentrerad terapi. Det är också en terapiform som använder uråldriga metoder för helande: erkännande och katarsis. Terapeuten erbjuder värme i närvaron, empatisk uppmärksamhet och emotionellt gensvar genom en trygg närvaro."²⁰ Enligt Carl Rogers, fadern till personcentrerad terapi, "bygger hela lekterapitekniken på de grundläggande principerna för katarsis: fingerfärger, psykodrama och dockföreställningar står alla i direktkoppling till denna gamla och etablerade kategori av psykoterapi."²¹

Edwards (2019) förklarar att "lekterapeuten ger barnet friheten att utforska lekmiljön, interagera med ett livlöst föremål – både figurer och mer "instabila" redskap, såsom sand – och spegla sin egen uppfattning mot dem. Leken erbjuder ett symboliskt språk. Miniatyrfigurer och leksaker representerar livet och olika miljöer i livet. När man lägger till konstmaterial och möjligheter till teateruttryck och fria associationer erbjuder barnet ett sätt att berätta om utmaningar, tankar, känslor, relationer, tolkningar av upplevelser och om realiteter i den egna världen."²⁰

Utvecklingsmässigt lär sig barnen om sig själva och om omvärlden genom lek. Genom att leka med föremål som klossar kan barn utforska bilder, kognitiva begrepp, förhållanden, karaktärer, relationer och känslor. Av dessa och även andra skäl uppmuntras klosslekar fortfarande i utbildnings- och terapisammanhang.²²

OBJEKT- OCH BORDSTEATER

Två populära former av samtida dockteater är objekt- och bordsteater. I den traditionella dockteatern är dockspelaren oftast dold bakom en scen eller ett draperi. Åskådarna ser en handdocka, en stavdocka eller en marionett som rör sig som av sig själv. Dockspelaren animerar dessa livlösa föremål för att skapa en illusion av liv. Ordet animation härstammar från latinets levandegöra, ge själ. Dockspelaren skapar

genom andning, gravitation och koncentration en illusion av en levande, tänkande och kännande karaktär som andas (människa, djur, varelse osv.).

I objektteater ges livlösa föremål en persona och en illusion av liv, även om de utseendemässigt inte liknar något igenkännligt. En sådan föreställning genomförs ofta på ett bord eller en liknande yta och där är dockspelaren fullt synlig. Detta är mer intimt jämfört med den traditionella dockteatern där dockspelaren är dold bakom scenen. Åskådaren upplever situationen på samma sätt som om hen skulle titta på barn som leker på bordet eller golvet eller leka med dem. I det verkliga livet skapar denna typ av lek en växelverkan mellan barnen eller barn och äldre åskådare. Föreställningen i Halmes Klossteater erbjuder samma intimitet och visuella och känslomässiga interaktion och ibland även verbal interaktion.

NEUROESTETIK OCH UTTRYCKSTERAPIER (ETC)

Klossteater kan ses genom neuropsykologins och neuroestetikens språk och begrepp. Föreställningen och workshoparna följer samma utvecklingshierarki och aktivering av hjärnan som bottom-up-bearbetning. Enligt Verywell Mind (2020) kan "bottom-up-bearbetning definieras som en sensorisk analys som börjar på den första nivån, i det som våra sinnen kan uppfatta. Denna typ av bearbetning börjar med sinnesintryck och går sedan vidare till hur detta sinnesintryck är integrerat i hjärnan. Informationen färdas i en riktning, den startar på näthinnan och fortsätter sedan till synbarken. Av denna process kan vi slutleda att bearbetningen börjar med iakttagelsen av stimulus och accelereras av de grundläggande mekanismer som utvecklats under evolutionen. Till skillnad från top-down-bearbetningen är bottom-up-bearbetningen helt informationsbaserad och kräver inga förkunskaper eller inläring. Bottom-up-bearbetningen sker på ett ögonblick."²³

Samma idé hittas också i uttrycksterapierna, Expressive Therapies Continuum (ETC)²⁴. ETC är ett vida använt ramverk för att förstå både interaktion med konstformer och bearbetning av information²⁵. ETC hjälper terapeuter att arbeta på ett vägledande sätt i valet av konstprocesser och -former. Som namnet antyder har ETC utvecklats av konstterapeuter och används främst av konstterapeuter. Det kan tillämpas på all framställande konst och användas för att förstå visuella konstformers och scenkonstens potentiella terapeutiska fördelar även när de tillämpas på hälso- och sjukvården och samhällskonst.

ETC-diagrammet har tre överlappande horisontella plan och ett vertikalt plan, eller vertikalaxel, som skär igenom alla tre horisontella plan. I båda ändorna av varje horisontalplan finns en faktor. Bottom-up-bearbetningen startar på den kinestetiska/sensoriska nivån. Det kinestetiska hänvisar till rörelse och handling. Det sensoriska hänvisar till upplevelser och information som tas emot genom sinnen, det vill säga sinnesintryck. I klossteatern börjar Halme med att först lekfullt hantera och röra en enda tråkloss och bekanta sig med känslan i den och med dess fysiska egenskaper. Först därefter tar hon med fler klossar i leken.

På nästa nivå finns iakttagelse- och affektfaktorerna. Iakttagelse hänvisar till gränser och skapandet av mönster och former. Affektivitet hänvisar till de känslomässiga reaktionerna. I klossteatern definierar och omdefinierar Halme mönster och former, både horisontellt och vertikalt, och hon refererar till både levande (människor och djur) och icke-levande (helikoptrar, byggnader, motorcyklar etc.) karaktärer/föremål. Längs vägen skapar hon färdiga, avsiktligt uttrycksfulla konstruktioner och den slutliga skapelsen är en stor figur. Hennes känslomässiga reaktioner syns tydligt i hennes ansikte och kroppsrörelser och kommer till liv i klossarna. Ibland utropar åskådarna högt vilka karaktärer de ser: de känner plötsligt igen karaktärerna som klossarna bildar och uttrycker därmed sin stora glädje eller förundran.

Nästa nivå är kognitiv/symbolisk. Med kognitivt avses tänkande och intellektualisering samt konst som verktyg för planering och problemlösning. Det symboliska hänvisar till användningen av tecken, symboler och metaforer. Inom konsten är humor, satir och dolda betydelser sätt att uttrycka människornas individuella reaktioner på omgivningen eller situationen. I klossteatern tänker, planerar och löser Halme problem samtidigt som hon definierar klossar och väcker dem till liv. Hon experimenterar också med nya och annorlunda sätt att använda samma klossar. Föreställningen är full av humor och dolda betydelser (både visuellt och genom de valda ljuden och musiken), vilket gör det möjligt för åskådarna att spegla sina egna tankar på klossarna och händelserna och konstruera sina egna betydelser för dem.

Den sista nivån är den kreativa nivån. Denna nivå är i ETC-diagrammet den vertikala axeln som skär genom alla andra plan. Nivån låter tro att en form av kreativitet fungerar på alla andra nivåer samtidigt som man interagerar med konstformer och bearbetar information. I klossteatern är både föreställningen och hela konceptet mycket kreativt. Estetiskt sett är föreställningen som ett flöde av händelser: riktningen är först nerifrån upp, sedan uppifrån ner och sedan upp och ner på nivåerna under hela föreställningens gång. Musiken, figurerna, scenerna, de föreslagna berättelserna och den slutliga färdiga bilden bokstavligen flödar och byggs upp och alla händelser leder till slutklimaxen: den sista runda klossen som representerar hjärnan placeras på den stora figurens huvud!

SLUTORD

Att titta på en klossteaterföreställning och delta i en klossworkshop kan vara en terapeutisk upplevelse. Att leka och bygga med klossarna kan vara mycket medryckande och mentalt stimulerande. Upplevelsen kan väcka tankar, minnen och känslor som

leder till insiktsfulla och/eller uttrycksfulla kommentarer och diskussioner. Deltagarna projicerar sina egna livserfarenheter på klossarna och klossleken. De reagerar på den yttre stimulansen som klossarna ger och detta genererar ett yttre uttryck för det inre innehållet. Verksamheten är helt klart mer än bara underhållning eller tidsfördriv. Den talar sitt tydliga språk om den betydelse som konstnärernas medverkan kan ha i terapeutisk samhällskonst eller vid tillämpande av konst inom hälso- och sjukvården.

Självporträtt

KLOSSTEATERNS MÖJLIGHETER I INTERAKTION

Marja Susi

Marja Susi är dockteaterkonstnär och psykolog. Hon har även arbetat som konstpedagog och samhällskonstnär och är föreläsare i scenkonst vid konstakademin vid Åbo yrkeshögskola. Halme och Susi har arbetat tillsammans med interaktiv dockteater på olika institutioner och skolor sedan 2017. De har genomfört delaktiggörande konstarbete med olika typer av dockteater, såsom skuggteater, bordsdockor, dockbygge, handdockor och klossteater. Susi och Halme har skrivit två publikationer om ämnet: Kohtaamisia nukketeatterin keinoin – kokemuksia vuorovaikutteisesta nukketeatterista och Vuorovaikutteinen nukketeatteri lasten ja nuorten tunnetaitojen edistäjänä.

KLOSSTEATER I KONSTARBETE

Dock- och objektteater placeras sig bra in i interaktivt konstarbete med olika deltagare. Mötet med dockan gör det ofta lättare att uppleva känslan i stunden. När vi möter en docka, eller till exempel en klossfigur, skapar vår hjärna snabbt en bild av vem eller vad figuren är och hur den fungerar. Dockans eller figurens visuella egenskaper och

rörelsespråk möjliggör estetisk fördubbling, vilket sker vid teaterarbete²⁶. Vi tror att en docka eller en figur av olika material är levande och att den agerar och känner oberoende av oss, och vet samtidigt att det inte är sant. Med hjälp av en docka eller ett föremål kan vi känna saker som inte alltid är lätta eller möjliga att lyfta fram i direktkontakt med människor. Dockan fungerar som en medlare och tolk mellan stora, känsliga eller hotfulla känslor och deltagaren. Den kan också överraska oss, vara anarkistisk och hetsa oss till saker som vi själva inte klarar av! Dockan kan också inta nya former på ett ögonblick. I vår fantasi kan vi röra oss i tid och rum²⁷.

I anslutning till klossteater, precis som andra typer av dockteater och objektteater, kan vi också tala om konstens metaforiska skydd²⁸. Då får till exempel en docka eller ett föremål en uppgift eller en roll som på ett tryggt sätt speglar vår känsla eller våra tankar och hjälper oss med känsloregleringen. Dockan fungerar som medlare och instrument. I interaktiv dockteater fungerar dockan eller föremålet metaforiskt. Vi kan uttrycka saker med hjälp av den, men det fungerar också i sig själv i förhållande till andra. En docka kan berätta eller göra saker som inte är möjliga för oss själva. Det kan också vara lättare att sätta ord på sina känslor och sätta sig in i någon annans situation via en docka²⁹.

INTERAKTION I KONSTARBETE

Konst kan öppna upp och stärka kommunikation och interaktion, särskilt inom sådana känsloområden där man har svårt att sätta ord på de egna känslorna²⁸. Vi är inte alltid vana att prata om känslor. Att möta sina känslor kan vara svårt av olika skäl och att prata om dem kan vara ångestfyllt. Gemensamma, trygga aktiviteter i en grupp och uppmuntran av jämlikar kan hjälpa oss med detta. Vi kan uppmuntra till att, i samband med uppgifterna, möta känslan precis som den är och på exakt ett sådant sätt som är

Min tid: Skärm

möjligt för en själv i situationen. Upptäckten av att det är möjligt att prata om känslor och att det går att sätta ord på känslor ur olika perspektiv, fungerar som en uppmuntrande faktor i grupperna.

Deltagarna kan på grund av sina livssituationer ha särskilda utmaningar inom ramen för konstarbetet. De självreglerande färdigheterna är individuella, men ibland kan det av flera olika skäl vara svårt att reglera, uttrycka och identifiera känslor. Vissa kan behöva anstränga sig mer för att reglera sin verksamhet, uppmärksamhet och aktivitet samt för att förstå och upprätthålla sociala relationer. Då kan det också vara svårare än vanligt att förstå, uttrycka och kommunicera känslor och man behöver ofta handledarens hjälp för att klara av det. Det är alltid bra om konstnären utför samma uppgifter som deltagarna. Detta skapar en mer jämlik relation med deltagarna. Man ska med andra ord inte bara "ge" anvisningar, utan dela med sig och göra aktiviteten tillsammans. Klossteater tillåter snabba formförändringar och uppbyggnad av olika nivåer i berättelsen där och då i stunden. Konstruktionen eller bilden som man skapar kan vara mycket abstrakt eller metaforisk och kan distansera oss från svåra känslor som eventuellt kan vara alltför verklighetstroga eller komma för nära oss. Ett byggande som tillåter egna tolkningar och som sker i form av lek skapar en befriande och lättillgänglig atmosfär.

DEN INTERAKTIVA DOCKTEATERNS ARBETSSÄTT

Egentlig terapeutiska dockteater kan utövas i en mängd olika sammanhang. I terapiarbete kan man använda många typer av dockteater som kombinerar teknikerna och principerna för konstterapi, lekterapi, dramaterapi, psykodrama och dockteater. En form av terapeutisk dockteater, "client directed puppet play" eller klientstyrt dockspel, bygger på ett klientorienterat angreppssätt för lekterapi. I den bygger klienten själv

sina dockor för spontan lek med teaterdockor. Klienten är manusförfattaren, dockspelaren och regissören. Avsikten är att klienten leder och terapeuten följer. Terapeuten erbjuder varken dialog eller personlighet till dockan som hen spelar, utan förväntar sig att klienten berättar vad dockan säger och hur den agerar. I detta angreppssätt är det viktigt att ge klienten fullständig kontroll och tillåta autentiskt dockspel och berättande. På så sätt kan var och en styra emotionella konflikter genom att bearbeta verkliga eller symboliska scenarier ³⁰. Verksamheten förutsätter dialog och en strävan efter att mötas och att på ett empatiskt sätt dela med sig och uppleva tillsammans. Deltagarna ses som ansvarstagande och självständiga aktörer och uppmuntras att ta social makt samtidigt som handledaren går från expertrollen till ett gemensamt delat utrymme ³¹.

Interaktiv dockteater, som klossteater, är inte terapiarbete däremot har den inslag av lekterapiens arbetsmetoder. Även här närmar man sig uttryckande och benämning av känslor utifrån fri teaterlek och ämnen och karaktärer som deltagarna själva tar initiativ till. Konstnären fungerar som regissören som delaktiggör och möjliggör. Genom att "tänka för hand", det vill säga genom att bygga de egna föreställningarna med klossar uppnås ett lugnt och utforskande arbetssätt som fungerar som motsats till färdiga svar och ett snabbt arbetstempo. Deltagaren ges utrymme och möjlighet till egna tolkningar. Handledarens arbetssätt är mimetisk identifiering med deltagaren. Till arbetsmetoden hör inget särskilt behov av att bli färdig eller utöva makt i handledningssituationen. Varje form som byggs är speciell och värdefull. ³² Målen för delaktiggörande konstarbete och interaktiv dockteater är alltså inte sig terapeutiska men de kan ha drag av konstterapeutiskt arbete.

Känsla av sorg:
Död hamster

VIKTEN AV EMOTIONELLA FÄRDIGHETER

Som Roosa Halme lyfter fram tidigare i boken utförs det i klossteaterworkshoparna bland annat olika slags uppgifter med anknytning till att sätta ord på känslor. Varför är det viktigt att sätta ord på känslor? I vardagen ställs vi dagligen inför situationer där vi ska uttrycka, identifiera och reglera känslor³³. De grundläggande känslorna leder å ena sidan oss till saker och situationer som är positiva och fördelaktiga för oss och å andra sidan hjälper de oss att undvika sådant som är negativt, farligt eller skadligt för oss. De flesta händelser som vi upplever väcker känslor i oss och känslorna i sin tur påverkar hur vi upplever saker och ting. Känslan påverkar beteendet och beteendet påverkar känslan. Genom handling kan vi synliggöra känslor, ta fram dem och namnge dem. Klossteateruppgifterna hjälper deltagarna att genom en aktivitet ge namn åt sinnebilder och situationer där känslor finns med.

Att sätta ord på och identifiera känslor lugnar oss och människorna runt oss spelar en viktig roll i detta. Speciellt små barn behöver vägledning och en känsla av trygghet för att bearbeta och benämna känslor. När känslor okontrollerat kommer ut eller när de orsakar alltför stor ångest, är det omöjligt för oss att identifiera dem. Precis som med allt annat, kan och måste vi lära oss att identifiera och reglera våra känslor. Vi kan alla öva upp och förbättra våra emotionella färdigheter. Vi kan också lära oss att identifiera och reglera en energinivå som är lämplig för att kunna känna känslor i den. Även korta stunder av arbete med känslor kan också i konstorienterad gruppverksamhet frigöra enorma mängder energi och kapacitet.³¹

KLOSSTEATERNS KÄNSLOUPPGIFTER MED OLIKA DELTAGARGRUPPER

Speciellt för yngre barn kan det i början vara svårt att sätta namn på olika känslor. Det eftersom de ännu inte är lika vana vid konceptualisering av känslor som ungdomar eller vuxna. För små barn är det också lättare att uttrycka sina känslor genom att agera och leka i stället för att prata. Hos barn är de områden i hjärnans frontallober som deltar i känsloregleringen ännu inte färdigutvecklade. Därför behöver de exempel och stöd av en vuxen för att lära sig känsloreglering. Ett barn i lågstadieåldern kan ännu inte göra en tydlig åtskillnad mellan fantasihändelser och händelser i det verkliga livet. Även om barnet redan har ett visst ordförråd och vissa regleringsfärdigheter räcker de språkliga och begreppsmässiga färdigheterna inte ännu till för att sätta ord på känslorna ³³.

För deltagare i lågstadieåldern kan det vara lämpligt att bygga figurer med enkla tekniker såsom klossar och att sätta ihop små föreställningar. När barnet själv har byggt en docka eller figur kan man genom dockan diskutera till exempel dockans känslolägen och livet. Detta sker via lek. Självstyrd teaterlek och agerande via den är ett naturligt sätt för barn att genomföra dockteaterverksamhet. Klossteater passar bra att användas som en handledd aktivitet i en värld av lek och byggande som är bekant för mycket små barn.

Med unga människor hittar man perspektiv till verbaliseringen av känslor genom mer självständigt aktörskap och på ett distanserande och metaforiskt plan. Att handledaren visar exempel och sätter sig ner tillsammans och skapar och delar med sig av det som byggs, fungerar som en uppmuntrande effekt. Många ungdomar verkar snabbt ta till sig just klossteaterns avskalade och associativa språk som kan formas snabbt. Klossteater kan ge ungdomar möjlighet att sätta ord på sina känslolägen och

de minnen, önskemål och föreställningar som hör ihop med dem. Hos högstadieelever behöver de egna tänkadet snarare den utmaning som självständigt arbetet ger istället för anvisningar och regler. Förmågan att agera utifrån sina föreställningar och sätta sig i andras situationer har redan utvecklats. Att tänka för egen hand och väcka kroppen till att uppleva situationen med många sinnen möjliggör deltagarens egen tolkning och associationer och fritt skapande av bilder eller konstruktioner ³². Klossteateruppgifter har också gjorts till exempel med grupper bestående av föräldrar som bor i mödra- eller skyddshem, med barn och unga med invandrarbakgrund och även individuellt med enskilda deltagare. I en grupp kan exempel av andra jämlingar uppmuntra till att dela med sig av sina erfarenheter och visa att det är möjligt att sätta ord på saker och ting. När det arbetas individuellt kan deltagaren få en värdefull erfarenhet av att bli sedd och hörd genom det gemensamma arbetet. Erfarenheterna från klossteater med grupper och individer har varit uppmuntrande och verksamheten verkar passa för mycket olika typer av deltagare, oavsett ålder, kulturell bakgrund och plats.

Jag som ett
landskap:
Vattenfall

M O T K L O S S - T E A T E R - S E S S I O N E R

Roosa Halme

OM BYGGPROCESSEN

Med klossarna kan man bygga och leka på många olika sätt och i olika tempo. För en del personer är det naturligt att kasta sig in i byggandet, studera de former som uppstår i processen och associera fritt. Andra kan bestämma i förväg vad de ska bygga och på vilket sätt och sträva efter ett visst slutresultat. Den ena utför sin skulptur med endast en eller två klossar, den andra kan använda alla de klassar som finns för att skapa sitt eget verk. Vissa tar det säkra före det osäkra och bygger så att strukturen inte kan falla eller kollapsa, medan andra trotsar tyngdkraften genom att testa om en kub kan hållas på en boll. En del bygger tredimensionella skulpturer, andra mosaiker eller andra typer av bilder som kan betraktas ur fågelperspektiv. En del använder klossarna för att skriva ord och siffror horisontellt eller vertikalt. Ibland inspireras en annan gruppdeltagares verk till att prova nya sätt att bygga, till exempel att "färga" klossarna efter träslaget, inspireras av klossar som står lutade mot varandra eller genom att följa formernas symbolik.

En del personer som deltagit i flera klossteatersessioner kan fortsätta att bygga vidare på ämnet från förra gången. På så sätt för de naturligt framåt sin tidigare berättelse. Barnet som byggde sin dröm i form av ett hus på toppen av ett berg, byggde till exempel under nästa session Mount Everest och en skulpturpark på gården. Det tillkom också en parkourbana, en minecraftbana och andra banor som fyllde hela bordet. Till sköldpaddan som hen skapade förra gången byggde hen en bana gjord av en hög fönster med en simbassäng och en rutschkana på taket.

Om en ung person, som deltagit i en klossteatersession, fick jag berättat att hen vanligtvis strävar efter perfektion och därför har haft svårigheter att till exempel slutföra teckningsuppgifter. När denna unga byggde med klossar var hen nådigare gentemot sitt eget skapande, och blev klar med sin landskapsbild med många klossar samtidigt som de andra. Byggandet med klossar är riktgivande och lämnar utrymme för åskådaren att precisera detaljerna i sitt eget huvud. Detta skyddar också byggaren när hen uttrycker personliga och känsliga frågor.

OM ATT HANDLEDA EN KLOSSTEATERWORKSHOP

Kärnan i handledningen av en klossteatersession är att skapa en avslappnad miljö som möjliggör förtroende och acceptans. Klossarna bildar en miljö där man inte kan misslyckas, där det inte finns några misstag och inget rätt eller fel. Den tillit till processen och konsten som används i uttrycksterapier är väsentlig också i klossteaterarbetet. Kärnan i arbetet är att lyssna på materialet, det vill säga klossarna. Deltagarna kan uppmuntras att känna efter vilka positioner klossarna leder en till och vartåt de leder tankarna. Man kan låta klossarna driva fram byggandet på ett intuitivt sätt.³⁴

Byggandet med klossarna sätter i gång tankarna, därefter är det lättare att strukturera och sätta ord på det man har byggt. En del av berättelserna som berättas i

samband med byggandet kan vara sanna och en del byggarens egna fantasier. Berättelserna kan vara gamla minnen, verkliga händelser som hänt nyligen eller byggarens drömmar om hur hen vill att saker och ting ska vara. Det spelar ingen roll vad som är sant och vad som är påhittat. Det viktigaste är att lyssna på vad personen vill dela med sig av, erbjuda sin närvaro och förmedla en upplevelse av att just denna berättelse är värd att lyssna på.

Vuxna har ofta en tendens att vilja fastställa vilken nytta en aktivitet har eller vad som är syftet med den. Klossteaterföreställningen är en inkastare till klossarnas värld men man kan fördjupa sig i kreativt byggande även utan en föreställning. Vuxna behöver stöd och uppmuntran för sitt byggande med klossar och för att hänge sig och glömma bort att rationalisera. Med vuxna kan man ingå ett avtal om att vi "leker" och att vi vet att vi leker. Samtidigt är klossbygget en mycket konkret aktivitet så i stället för att använda ordet lek kan man prata om att skapa en skulptur och om att gestalta livet. Med vuxna kan man också lyfta fram byggandets betydelse som aktivitet. Det kan för en del deltagare göra det lättare att komma igång.³⁵

Vissa barn kan först vara misstänksamma mot att hänge sig till den egna fantasin. En gång kände ett barn att det var omöjligt för ett fartyg att flyga i luften från ett bord till nästa. Jag uppmuntrade hen att föreställa sig att det fanns höga vågor mellan borden som kunde föra fartyget till ett fartyg på ett annat bord. Barnet tänkte efter en stund och gick sedan med i leken. Så småningom fyllde låtsasvågorna hela rummet och hela gruppen seglade på havet i sina egna klossfartyg.

Känsla av frid: En kram med mamma på
sängkanten.

OLIKA NIVÅER FÖR DELTAGANDET I KLOSSTEATERVERKSAMHET

Titta på en föreställning och på byggandet med klossar	Bygga med klossar	
	Röra vid klossarna (lukta eller smaka även på dem)	
Ge ditt byggande ett namn och planera det före eller under byggandet	Formförändringar och teatralitet eller rörelse som en del av arbete	Ge ditt byggande ett namn
	Koppla dig själv eller ditt liv till byggandet	Studera verken och byggandet av dem utifrån

Observationer om byggsätt och byggtekniker som återkommit under klossteatersessionerna:

- Torn, att bygga så höga konstruktioner som möjligt
- Mosaik, att teckna med klossarna eller färglägga pixlade klossbilder
- Skriva två- och tredimensionellt med klossar -> bilda bokstäver, ord och meningar med klossarna
- Upprepa former och till exempel skapa en havsyta genom att använda klossar med samma form
- Stängt och öppet hus/rum (med eller utan fönster, med eller utan tak)
- Mänsklig figur genom att använda en, två eller väldigt många klossar
- En del personer upprepar samma former i flera uppgifter och kopplar uppgiftslösning till sitt tema som de utvecklar (t.ex. tornhus, fotbollsplan)
- Bygga banor, element från spel
- Husdjur (befintliga eller önskade)
- Fantasifulla transportmedel

Om jag var ett djur just
nu: En ettrig hund

U P P G I F T S - F Ö R S L A G F Ö R K L O S S T E A T E R - S E S S I O N E N

Dessa uppgiftsförslag får fritt modifieras och utvidgas efter behov och man kan hitta på oändligt mycket nytt. Klossteateruppgifterna har skapats dels som resultat av mina egna reflektioner med klossarna, dels genom att jag kombinerat teaterövningar som jag provat på. Delvis också utifrån tips som jag fått av till exempel Matthew Bernier. Nya uppgiftsidéer kan uppstå vid oväntade ögonblick.

När jag delar ut uppgifterna har jag försökt att inte förklara dem för mycket eller ge exempel. Det för att undvika att leda deltagaren till något specifikt och för att inte ens av misstag skapa en känsla av att något sätt att utföra eller tänka på uppgiften är mer rätt eller bättre än andra. Om deltagaren av någon anledning inte verkar ta sig an uppgiften eller ber om mer råd, har jag försökt kommunicera med hen och strävat efter att tillsammans med hen väcka tankar kring uppgiften. Naturligtvis är ingen uppgift någonsin obligatorisk för deltagarna, utan hela verksamheten bygger på frivillighet. Deltagarna kan berätta om sina verk så mycket som känns rätt för dem eller inte berätta något alls om de inte känner för det.

DJUR

Om du var ett djur just nu, vilket djur skulle du vara? Fungerar ofta bra som en uppvärmningsuppgift. Om denna uppgift utförs i grupp kan man till sist bygga en gemensam djurpark och göra en rundtur i den och under den får var och en presentera sitt eget djur på det sätt som man vill.

MIN FAMILJ

Bygg din familj sådan som du upplever den, på ditt eget sätt. Låt oss komma ihåg att en familj inte alltid bara betyder en kärnfamilj, utan familjekonstellationerna och bilden av vad en familj är kan vara mycket bred och varierande

Självporträttsuppgiften kan också tillämpas till exempel i samband med stads- eller regionalplanering, andra planeringssammanhang och på olika typer av arbetsplatser. Invånare eller anställda kan uppmuntras att använda klossar för att reflektera över sin upplevelse av sin bostad/ sitt arbete just nu och fundera på vilka önskemål och behov de har för det i framtiden. Uppgifterna kan utföras i små grupper (t.ex. familjer eller arbetslag) samt individuellt.

SJÄLVPORTRÄTT

Just nu
Om fem år
I framtiden
För länge sedan
Min favoritposition

EN VIKTIG PLATS FÖR MIG

Om denna uppgift görs i grupp kan gruppen bygga vägar och andra förbindelser mellan platserna så att det till slut bildas ett gemensamt nätverk av viktiga platser.

Landskap Om du vore ett landskap, vilken slags landskap skulle du vara?	Ett ögonblick då jag måår bra inombords Vilka ögonblick får dig att må bra inombords? Hur har du fått någon annan att må bra inombords?	Ett ögonblick då jag måår bra i kroppen Vilka ögonblick har fått dig att må bra i kroppen? Är känslan vardaglig eller ovanlig?
---	--	---

KÄNSLOUPPGIFTER

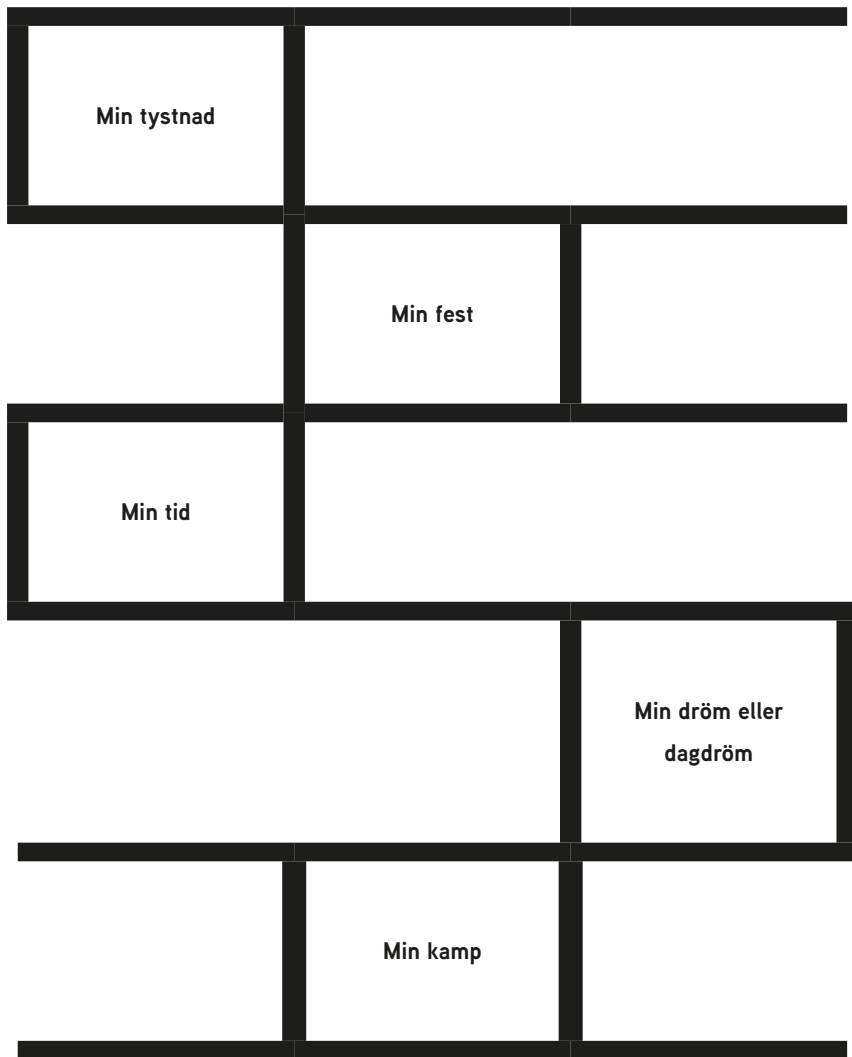
Bygg ett tillfälle där du kände

- glädje
- sorg
- rädsla
- ilska/irritation
- frid?

För de negativa känslorna kan du bygga ytterligare ett verk vid sidan av det första: stunden där känslan släppte. Hur avtog till exempel känslan av rädsla eller ilska?

Känslouppgifterna kan fortsättas genom att bygga tillfällen där man kände till exempel

- avundsjuka
- frihet
- skam
- spänning
- lycka
- besvikelse
- förvåning

MINA STYRKOR

Vilka är dina styrkor? Vad är du bra på? Vad har du känt att du är bra på?

Vad har någon annan sagt att du är bra på?

MINA SVAGHETER

Vilka är dina svagheter? På vilka saker kan du bli bättre?

MINA PRESTATIONER ELLER UPPTÄCKTER

Vad har du åstadkommit i ditt liv eller vilka upptäckter har du gjort?

Vad har varit en viktig prestation eller upptäckt för dig? Vilka känslor har denna prestation eller upptäckt gett dig?

MINA MÅL

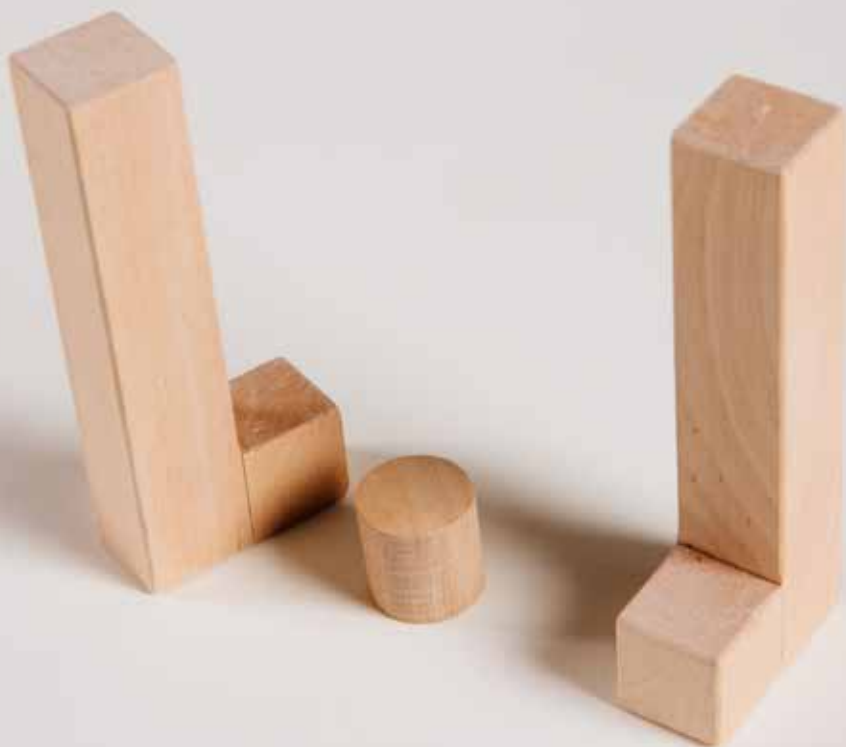
Bygg tre mål för det kommande året. Målen kan vara små eller stora.

FRITT BYGGANDE TILL MUSIK

Välj musikstycken från olika musikstilar enligt deltagarnas önskemål och lyssna på dem när ni bygger. Ni kan tillsammans fundera över hur musiken eventuellt påverkar byggsätten, verken eller stämningen.

GEMENSAM SKULPTUR

Bygg ett verk tillsammans så att var och en lägger till en kloss i tur och ordning, utan kommentarer. När verket känns färdigt, kan vem som helst i gruppen säga det högt och ni kan avsluta byggandet. Studera verket tillsammans och ge det ett namn. Diskutera verkets byggprocess tillsammans; vilka associationer uppstod under olika skeden av verkets uppkomst?

Känsla av glädje:
Att spela hockey

SLUTORD

Träklossar kan vara en kanal till våra egna känslor, tillstånd och berättelser. Klossarna speglar inte bara vårt inre landskap utan även tiden vi lever i och vår kultur. Associationerna som klossarna förmedlar kommer någonstans från djupet av våra sinnen och väcker vår förmåga att föreställa oss och se på saker på andra sätt. Att bygga för hand, beröra det obehandlade träet, rulla något "tomt" i händerna och göra det utrymmet fullt igen skapar en motvikt mot dagens överflöd med elektroniska skärmar och virtuella verkligheter.

Kai Ruohonen har sagt: "Jag tror på människan. Människan har två sidor, en god och en ond. Ganska ofta sägs det att människan är det grymmaste rovdjuret på planeten. Det må vi vara, men människan är också den mest barmhärtiga, nådiga och empatiska varelsen på planeten. Och i viss utsträckning försöker vi också lära oss av våra misstag. Människan förstör, men försöker också alltid reparera. Var och en av oss kan krascha, men vi alla kan också bygga upp oss själva igen."³⁶ Återuppbyggnadssatsen i människoform och Klossteatern, liksom träklossarnas värld generellt, är oändliga sammanhängande helheter vid mänsklighetens källor.

Jag hoppas att denna bok inspirerar läsarna och deras vänner att samlas runt träklossar för att bygga, få insikter, testa, söndra och bygga upp igen, både ensamma och tillsammans.

Roosa Halme

K Ä L L O R

Känsla av frid: Att sova

En del av källorna finns också på internet, vilket anges i slutet av källan.

¹ Bernier, M. 2012. Puppetry in Therapy -lecture, Therapeutic Aspects of Puppetry -seminar. KO-KOO-MO. Pori Art Museum.

² Jurkowski, H. 2013. Aspects of Puppet Theatre. Palgrave Macmillan.

³ Wilson, G. 2003. Esittävän taiteen psykologia (The Psychology of the Performing Arts). Unipress.

⁴ Lintu, R. 2013. Leikki ja leikillisuus potentiaalisessa tilassa. Therapiea-säätiö.

⁵ Walton, K. 1990. Imagination. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Internet.

⁶ Aristotle 335-322 BCE. Runousoppi (Poetics). Otava 1982.

⁷ Gebauer, G. & Wulf, C. 1995. Mimesis: Culture Art Society. University of California Press.

⁸ Hirvonen, A. & Lindberg, S. (ed.) 2009. Mikä mimesis? Philippe Lacoue-Labarthen filosofinen teatteri. Tutkijaliitto.

⁹ Kegan, R. 1994. In Over Our Heads: The Mental Demands of Modern Life. Harvard University Press.

¹⁰ Sirkka, A. (ed.) 2017. TAITE - Taiteen ja teknologian yhdistämisellä hyvinvointia. SAMK. Internet.

¹¹ Halme, R. & Susi, M. 2020. Vuorovaikutteinen nukketatteri lasten ja nuorten tunnetaitojen edistäjänä. Aura of Puppets. Internet.

¹² Hanna Majabacka. 2016. KOHTAAMISIA - Taidetoiminnan havainnointia Kotikunnaassa. Training exercise. Bachelor of Social Services (University of Applied Sciences). Turku University of Applied Sciences.

¹³ Lehtinen, S. 2012. Palikkateatterin terapeutiset mahdollisuudet (Therapeutic Aspects of Block Theatre). KO-KOO-MO ry. Internet.

¹⁴ Halme, R. 2016. Tour diary. Halme's personal archive.

¹⁵ Kieff, J. & Wellhausen, K. 2001. A Constructivist Approach to Block Play in Early Childhood.

¹⁶ Halme, R. 2018. Nukketatteritaiteilija moninaisissa työtiloissa. Taidetutka. October 17th 2018. Internet.

¹⁷ KO-KOO-MO ry 2018. A report on the TOIVO project.

¹⁸ Salo-Chydenius, S. 1992. Toimintaterapia mielenterveytyössä. VAPK-kustannus.

¹⁹ Lowenfeld, M. 1935/2008. Play in childhood. East Sussex, UK: Sussex Academic Press.

²⁰ Edwards, B. G. 2019. Play therapy: Far more than just play: Reciprocal and mutual interaction with children can catalyze healing and growth.

²¹ Rogers, C. R. 1942. Counseling and psychotherapy: Newer concepts in practice. Cambridge, MA: The Riverside Press. 21,22.

²² MacDonald, S. & Davis, K. 2001. Block play. Lewisville, NC: Gryphon House.

²³ Verywell Mind 2020. How bottom-up processing works. Internet.

²⁴ Kagit, S., & Lusebrink, V. 1978. The Expressive Therapies Continuum. Art Psychotherapy, 5, 171-180.

²⁵ Hinz, L. 2009. Expressive Therapies Continuum. New York, NY: Taylor & Francis Group.

- ²⁶ Heikkinen, H. 2002. Draaman maailmat oppimisalueina. Draamakasvatuksen vakava leikkillisuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 97.
- ²⁷ Halme, R. & Susi, M. 2018. Kohtaamisia nukketatterin keinoin (Puppetry as Encounter). Aura of Puppets. 6. Internet.
- ²⁸ Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa. Kohti tilaa ja kokemuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto. 99. Internet.
- ²⁹ Baker, R. 2013. Puppets and objects - medium and mediator. Pages 103-117 in Krappe, J., Parkkinen, T. & Tonteri, A. (ed.) MOVING IN! - Art-based Approaches in Work with the Youth. Turun ammattikorkeakoulun materiaaleja, 127. 110.
- ³⁰ Bernier, M., O'Hare, J. 2005. Puppetry in Education and Therapy: Unlocking Doors to the Mind and Heart. Bloomington: Author House. 09/2012.
- ³¹ Törmi, K., 2016. Koreografinen prosessi vuorovaikutuksena. University of Arts, Theatre Academy. The Performing Arts Research Centre. Acta Scenica, 46. Helsinki. 50,57. Internet.
- ³² Rusi-Pyykkönen, M. 2020. Hetkestä syntyntä: suunnanmuutoksia ja uudenlaista otetta osallistavan teatterin käytäntöihin. University of Arts, Theatre Academy. The Performing Arts Research Centre. Acta Scenica, 54. Helsinki. 198, 213. Internet.
- ³³ Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. 2018. Mitä sa rageet? Lapsen ja nuorten tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten keskus. 11,12.
- ³⁴ Koivula, M-E. 2014. Nukketatterin terapeuttiset mahdollisuudet (Therapeutic Aspects of Puppetry). Thesis, Turku University of Applied Sciences. Performing Arts. Puppetry. Internet.
- ³⁵ Bowles, E. 2015. Isona minusta tulee lapsi: leikin ja leikkimielisyyden merkitys teatteri-ilmaisun ohjaajan työssä. Thesis. Centria University of Applied Sciences. 9. Internet.
- ³⁶ Järvenpää, E. 2018. An interview with Kai Ruohonen. Satakunnan Kansan. August 12th 2018. Internet.

T A C K

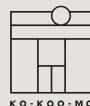

Stort och varmt tack till alla barn, unga, vuxna och äldre som jag fått äran att dela klossteatern och klossbyggnadens glädje med. Tack också till alla de människor och aktörer som genom åren på olika sätt stött Klossteaterns verksamhet. Jag är också evigt tacksam för mina KO-KOO-MO-vänner och deras ihärdighet och aldrig sinande källa av kreativitet. Utan dem skulle Klossteatern aldrig ha blivit till. Hjärtligt tack även till Matthew Bernier och Marja Susi för att de längs med vägen dykt ner i klossarnas virvlar. Tack till Sanja Honkanen Skoog för arbetet med översättningen.

Ett varmt tack vill jag också ge till min familj, mina vänner och mina inspirerande kollegor som alla alltid stött mig.

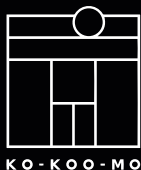
Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

Klossar av trä öppnar upp en ström av associationer. Tomma klossar är fulla av ändlösa möjligheter. Klossen är på samma gång en färdig form och en ofärdig bit som sedan formas när fantasin ger den mening. I upplevelsen av att bygga med klossar kan tankar, minnen och känslor väckas och de kan i sin tur leda till nya insikter och diskussioner.

Klossteater är en visuell teaterform och metod som fötts inom konstfältet. I centrum av den står en återuppbyggnadssats i människoform skapad av snidade klossar av olika träslag. Klossteater är interaktiv dockteater och delaktiggörande konstarbete som fokuserar på att möta deltagaren både genom dockteaterns metoder för berättelser och dialog samt genom att få uppleva och göra själv.

Klossteaterarbete har gjorts i skolor, daghem, barnskyddsenheter, mottagningscentraler, äldreboenden, mödra- och skyddshem, serviceboende för funktionshindrade och psykiatriska avdelningar. I denna publikation funderar dockteaterkonstnären Roosa Halme, som under 10 års tid byggt med klossarna, över klossteatern som fenomen och delar med sig av sina erfarenheter av att ha jobbat med klossteatern i olika miljöer. Bildkonstnären Kai Ruuhonen, konstterapi professorn Matthew Bernier samt psykologen och dockteaterkonstnärer Marja Susi, öppnar i sin tur upp klossteaterns värld utifrån sina egna respektive perspektiv. Guidens syfte är att ge nya tankar, tips och metoder för växelverkan mellan personer i olika åldrar och med olika kulturell bakgrund.

ISBN 978-952-94-7430-1 (inbunden)
ISBN 978-952-94-7431-8 (PDF)

